

Ἰωδίων, θέλω σέ γράφει καί νεώτερα περίεργα ἀξία νά κοινοποιηθῶσι καί εἰς τοὺς ἀναγνώστῃς σου.

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία.

Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ὑπάρχουσα ἐνεργεῖα ἀπὸ τοῦ 1821, ἀνεγνωρίσθη καί ὑπὸ τῆς Μεγάλῃς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας. Τὸ συμβεβηκὸς εἶναι μέγα, γόνιμον σπουδαιωτάτων συνεκιδίων! Ἡ Πανδώρα, ἂν καὶ δὲν εἶναι ἐφημερίς πολιτικὴ, ὡς ἀνήκουσα ὁμῶς εἰς τὴν εὐρύχωρον πολιτικὴν τῶν γραμμάτων, ἣτις περιλαμβάνει ἐντὸς τῆς δικαιοδοσίας αὐτῆς πᾶσαν τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν, καὶ περιελίξει ἐντὸς τῶν ἀπεράντων αὐτῆς ὁρίων ὁλόκληρον τὴν Ἑλληνικὴν χώραν, ἐπευφημεῖ πράξιν συσσίγγυσσαν πρὸ παντός ἄλλου τοὺς δεσμούς, οἵτινες προέκειντο νά συνδέωσι τοὺς εὐαριθμούς κατοίκους τῆς ἐλευθερίας Ἑλλάδος μετὰ τοῦ μεγάλου Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Βεβαίως καὶ πρὸ τῆς ἀναγνωρίσεως ἐπρεσβεύομεν καὶ μετ' αὐτὴν ὁμολογοῦμεν ὅλα τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως πρεσβεύομεν καὶ ὁμολογοῦσιν αὐτὰ οἱ διατελοῦντες ὑπὸ τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον ὁμόθρησκοι ἡμῶν καὶ κἄνεις, κἄνεις, εἴτε ἐντὸς εἴτε ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἄς μὴ τολμήσῃ νά εἶπῃ, ὅτι ἡμεῖς οἱ περιβληθέντες πρῶτον τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως καὶ δεύτερον τὸν τῆς πατρὸς, ἐκιδεηλεύσαμεν τὴν θρησκείαν τὴν ὁποίαν συνεθηλάσαμεν μετὰ τοῦ γάλακτος τῶν μητέρων ἡμῶν. Ἀλλὰ, χωρισθέντες πολιτικῶς πρὸ 30 ἐτῶν ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, θεωρήσαντες πᾶν ἐκκλησιαστικὸν ἀντικείμενον ὡς ἐπιχροντὰ δευτερεῖα καὶ τῶν ἀθλιωτέρων πολιτικῶν συζητήσεων, καταφρονήσαντες τὸν Κλήρον καὶ μεταχειρισθέντες αὐτὸν ὡς ὄργανον παθῶν καὶ ἐκδικήσεων, λακτίσαντες ἀγνωμόνως τοὺς ὁμογενεῖς ἡμῶν ἐπὶ ἐθνικῆς συνελεύσεως, ἐγεννήσαμεν ὑποψίας τὰς ὁποίας ὑπέθαλψαν οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἔθνους, ὑπεθαλψαμεν ἡμεῖς οἱ βίαιοι διασύροντες ἀφρόνως ἀλλήλους ὡς αἰρετικούς καὶ ἀπίστους.

Δὲν γνωρίζομεν τὸν συνοδικὸν τόμον, εὐδὲ, ἂν ἐγνωρίζομεν αὐτὸν ἔργον ἡμῶν ἤθελεν εἶσθαι τὸ νά ἀνακρίνωμεν τὸ περιεχόμενον. Ἐὰν ἐγένετο κακῶς, πταίει ἢ ἐξουσία ἣτις δὲν ἐφρόντισε νά διεξάξῃ καταλληλότερον τὴν ὑπόθεσιν· δὲν πταίει ὁμῶς τὸ ἔθνος, διὰ τὸ μέλλον τοῦ ὁποίου ἐθεωρήσαμεν, ἀφρότου μάλιστα ἐπεσκέφθημεν τὴν Ταυρχίαν, ἀναπόρευκτον τὴν ἀναγνώρισιν.

ΠΟΙΗΣΙΣ.

Τοῦ Ἰωάννου Γαλάτου κόρη,
Παιδίσκη μόλις ἑπτὰ ἐτῶν,
Τὸν ἀκολούθει κατὰ τὰ ὄρη
Φεύγοντα πλῆθος στρατιωτῶν
Ἡ μαύρης μοίρας Αἰκατερίνη
Αὐτὴ ὠχρολευκὴ ὡς σελήνη,
Ἔρωσ ὡς ἦδη ἐνδεδυμένος,
«Πατέρα» ἔκραζε μὲ κλαυθμούς.
Εἰς πᾶν ἐκεῖνος ἰασημα ἕνεός,
Δὲν εἶχεν ὦτα καὶ ὀφθαλμούς.

Πηδῆσαι βράχους, πλεύτας ἀβύσσους,
Ἐσώθη μόλις εἰς ἄλλην γῆν.
Ἀλλὰ τοῦ τέκνου τοῦ τὰς ἀλύσσους
Καὶ τῆς συζύγου του τὴν τρογγὴν
Ἐκείθεν ἔμαθεν ὀκτῶ χρόνους
Βασεῖς ἀκούων καρδίας πόνους,
Δι' ἐν τὸν κόσμον πλάσμα ἐρώτα
Κ' ἔκραζε «Κόρη μου παθεῖν!»
Εἰς τὰ σκληρὰ μου ἀκόμη ὦτα
Ἡ παιδική σου ἔχει φωνή»
Καὶ εἰς τὴν ἔρημον τῆς Ἀσίας
Τὰ βήματά του περιπλανῶν,
Παρὰ τὰ Μύλασα τῆς Καρίας
Τὸ περιζήτητον ἔβρεν ὄν.
«Ἢκαί, τὸν εἶπαν, ἡ λυπημένη
Ἐκεῖ ὀλίγας αἰγὰς ποιμαίνει»
Ἀλλαξοπιστήσεν ἡ ἀθλία
Ἰπὸ αὐθέντα Ὀθωμανούς.
Πλὴν τὴν ἐκόλασεν ὀργὴ θεῖα,
Κ' ἐκλείψαι πάσχει αὐτῆς ὄνομα·
Εἰς ἄκραν ἔστειλε καὶ πρὸς ἕνα
Ἐκλινε κάτω αὐτὴ κρημὸν
Ὀρματὰ στρέφουσα πλανεμένα,
Ὅταν ἐκεῖνος ἦθε θρησκῶν
«Αἰκατερίνη! τέκνον μου!» κρᾶζει
«Αἰκατερίνη!» πάλιν φωνάζει
Ἀλλὰ ἡ νέα δὲν ἔχει ὦτα,
Καὶ ὡς ἐλίχρυσος μαρμαρῆς
Εἰς τὰ ὠχρὰ τῆς πλανῶνται νῶτα
Πλεξίβας δύο κόμης Ἐανθῆς,
«Αἰκατερίνη! δὲν μὲ λυπεῖσαι;
Ὁ γέρον λέγει· ὁ θλιβερός
Πατήρ σου εἶμαι· δὲν μ' ἐνθυμεῖται;
Τόπον μὲ ἀλλάξεν ὁ καιρὸς
Τοῦ χωρισμοῦ σου μ' ἔχει ὁ πόνος
Ἀλλοιωμένον, ὅχι ὁ χρόνος...
Σ' ἔγατα βρέφος· σ' εὐρίσκω νέαν»
Ὁ γηρατεῖά μου εὐτυχῆ!
Τὴν ποθεινὴν σου διψῶσα θέαν,
Ἦλθ' εἰς τὰ χεῖλη μου ἡ ψυχὴ...»
Οὐτ' ἐκινήθη, οὐτ' ἐθερμάνθη
Αὐτὴ ὡς κρύα πέτρα βουνῶν,
Καὶ οὐτ' ἐνόησεν, οὐτ' αἰσθάνθη
Ἀλλ' εἰς τὸν ἀσπλαγχνὸν εὐσανὸν
Ἰψωτε μόνον βλέμμα γαλήνης
Κ' ἔφαλεν ἄσμα παραφροσύνης
«Τὸ Ἅγιόν μου Μῦθον μ' ἐπῆραν
Οἱ αἰμοβόροι Ὀθωμανοί
Τὴν οὐρανίαν μ' ἐκλείσαν θύραν»
Δὲν εἶμαι πλέον χριστιανή»
Κ' ἐκεῖνος ἔκραζε· «Τρισαθλία,
Μὴν ψάλλῃς πλέον! φρίττω, φρίττω.
Ἀπεμωράνθη, καὶ ἡ αἰτία
Τῆς δυστυχίας σου εἰμ' ἐγώ»
Βαρυκτυπῶντα μέτωπον, στήθη,
Αὐτὴ τὸν εἶδε καὶ ἀπεκρίθη
«Τὸ Ἅγιόν μου μῦθον μ' ἐπῆραν
Οἱ αἰμοβόροι Ὀθωμανοί.

Τὴν οὐρανίαν μ' ἐκλείσασιν θύραν
 Δὲν εἶμαι πλέον χριστιανή.
 Ἐγιναν δύο οἱ ὀφθαλμοί της
 Πηγαὶ δακρύου της φλογεροῦ,
 Τὸ τελευταῖον ἡ ἐρημίτις
 Σημεῖον ἔκαμε τοῦ σταυροῦ,
 Καὶ εἰς τὰ βάραθρα ἐκρημνίσθη.
 Καὶ ὁ ψαλμός της συνεδυθίσθη.
 • Τὸ Ἅγιόν μου μῆρον μ' ἐπῆραν
 Οἱ αἰμαβόροι Ὀθωμανοί.
 Τὴν οὐρανίαν μ' ἐκλείσασιν θύραν
 Δὲν εἶμαι πλέον χριστιανή.
 Καὶ ὁ πατήρ της • Μὲ ἀπεσπάσθη
 Ἀπὸ τοὺς κάλπους μου τοὺς γυμνοὺς,
 Καὶ τὸν πατέρα της καταράσθη,
 Καὶ εἰς ἀβύσσους καὶ εἰς κρημοὺς
 Μ' ἔφυγε δίχως νὰ μὲ γνωρίσῃ,
 Μ' ἔφυγε δίχως νὰ μ' ἐλεήσῃ...
 Ὅλην ἐπάνω μου τὴν ὀργὴν σου,
 Ὅλην ἐξάντλησες, οὐρανέ!..
 Ὅλην ἐπάνω μου τὴν γοργὴν σου
 Φλόγα ἐκένωσες, κεραυνέ!..

Ἐπὶ τῶν κατανοητικῶν τούτων στίχων ἔπεσον τὰ βλέμματα ἡμῶν, ὅτε ἠνοιξάμεν κατὰ πρῶτον τὴν Τουρκομάχου Ἑλλάδα τοῦ Κ. Ἀλ. Σούτσου. Ἄνευ λήσαμεν τὰς φρικαλέας ἐκεῖνας ἡμέρας, ὅτε καὶ ἡμεῖς φεύγοντες τὸν θάνατον καὶ κλαίοντες τὸν θάνατον συγγενῶν καὶ φίλων, ἀπηντῶμεν εἰς τὰς νήσους τοῦ φιλοξένου Λιγαίου μητέρας Χίας θρησκείας τὴν στέρησιν φιλοτάτων, ὄρφανὰ ζητοῦντα τὰς μητέρας αὐτῶν, καὶ πατέρας ἐτοιμαζομένους νὰ τρέξωσιν εἰς ἀναζήτησιν, ὡς ὁ ἀτυχὴς Ἰωάννης Γαλάτης, τέκνων ἐξανδραποδισθέντων! καὶ εἶπομεν ὅτι ὁ Ἀλ. Σούτσος, παρειαξάς εἰς τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ τὸ σπαραξικάρδιον τοῦτο ἐπεισόδιον, περιέγραψε μετ' ἀληθοῦς συναίσθητος καὶ ζωηροτάτων χρωμάτων τὴν ὀδύνην, τὴν ἀπόγνωσιν, τὴν ἀγωνίαν ὅλων τῶν βερυαλῶν τῆς Χίου γονέων, ἐπὶ τῆς κατατροφῆς τῆς πολυκλαύστου αὐτῶν πατρίδος!

Μετὰ ταῦτα ἀνέγνωμεν καὶ ὁλόκληρα τὰ τέσσαρα ἄσματα τῆς Τουρκομάχου Ἑλλάδος. Ἀκούσαντες πολλὰς καὶ διαφόρους κρίσεις, ὀλίγον ὁμοῦς εὐνοϊκὰς, περὶ αὐτῆς, δὲν θέλομεν ἴσως λογισθῆ τολμηροὶ εἰάν υποδείξωμεν τὰς γενικωτέρας ἀρχὰς καθ' ἃς ἐθεωρήσαμεν καὶ ἡμεῖς τὸ ἐπικόν τοῦτο ποίημα.

Καθὼς ὁπόταν κρίνωμεν τοὺς χαρακτῆρας καὶ τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων, αἱ κρίσεις ἡμῶν ἤθελον εἶσθαι καὶ ἀτελεῖς καὶ ἀδικοί, εἰάν παρεδεχόμεθα ὡς βᾶσιν τὰ δόγματα καὶ τὰς ἀρχὰς ὅχι τοῦ αἰῶνος καθ' ὃν ζῶσιν, ἀλλ' ἄλλου τινός, ὡσαύτως καὶ ἀτελεῖς καὶ ἀδικοί εἶναι αἱ περὶ τῶν ἐκδιδασμένων σήμερον ἐν Ἑλλάδι πρωτοτύπων συγγραμμάτων ἐπικρίσεις, ὅσας γίνονται ὅχι κατὰ λόγον τῆς ἀγωγῆς ἣν ἐλάβομεν νηπιόθεν, τῶν μέσων ἅτινα εἶχον καὶ ἔχομεν, καὶ τῶν περιστάσεων μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐζησαμεν καὶ ζῶμεν, ἀλλὰ κατ' ἀντιπαροβολὴν ἀκμαϊοτέρων φιλολογικῶν ἐποχῶν ἢ τῶν φιλολογικῶν ἔργων τῆς ἐσπερίας εὐρώπης. Ἐάν δυστυχῶς ὠρμώμεθα ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς,

ἤθελομεν κατακρίνει πάντα, καὶ σχολεῖα, καὶ κενεπιστήμιον, καὶ συγγραφεὺς, καὶ μεταφράσεις, καὶ ἤθελομεν ὀφθεῖ εἰς τὴν ἀπελπισίαν πάντα μὴ δυνάμενον, (καὶ δὲν δυνάμεθα ὅλοι,) νὰ γράψῃ ἢ νὰ διδάξῃ ὡς ὁ Ξενοφῶν καὶ ὁ Κικέρων ἄλλοτε, ὡς ὁ Μακωλαῖος καὶ ὁ Βιλλεμαῖος σήμερον.

Μετὰ τὴν θεωρίαν ταύτην, ἣτις ἐφαρμόζεται εἰς διὰ ἐν γένει τὰ φιλολογικὰ ἔργα τῆς Ἑλλάδος, μεταβαίνομεν εἰς ἄλλην ἀσπρῶσαν εἰδικώτερον τὴν ἐποποιίαν, καὶ μάλιστα τὴν ἠρωϊκὴν.

Ἐάν ἀγαπῶμεν τὴν ἀλήθειαν, δὲν πρέπει νὰ διστασωμεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οὐδεὶς, οὐδ' εἰς τὴν Εὐρώπην, οὐδ' εἰς τὴν Ἑλλάδα αὐτὴν, ἐπιχειρεῖ νὰ ἀναγνώσῃ ποίημα ἐπικόν ἐλεύθερος προλήψεων. Ἡ ἀνθρώπινος διάνοια, πεισθεῖσα ἐν τῷ διαστήματι τριῶν χιλιᾶδων ἐτῶν, καθ' ὃ μόλις τέσσαρα ἢ πέντε ἀριστουργήματα ἐπὶ καὶ ἐλάμπρυνον τὴν φιλολογίαν τῆς οἰκουμένης ὅλης, ὅτι ἡ ἐποποιία εἶναι τὸ ὠδινερότερον γέννημα, τὸ ἐξοχώτερον προϊόν αὐτῆς, δυσκολεῖται νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἡ ποίησις ἠνέχει ὑπ' ὄψιν, δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ὑψηλὴν περιωπὴν ὅπου ἐνεθρόνισαν ἑαυτοὺς οἱ ἐνδοξοὶ καὶ μεγαλοφυεῖς ἄνδρες, τῶν ὁποίων ἀνέλαβε νὰ ψάλλῃ αὐτὴ τὰ κατορθώματα.

Τὴν πεποιθήσιν ταύτην, ἃς εἴμεθα βέβαιοι, εἶχον καὶ ὅσοι μετὰ τὸν Ὀμηρον, καὶ τὸν Οὐίργιλιον, τὸν Τάσσον καὶ τὸν Μίλτωνον, ἐπεχείρησαν νὰ γράψωσιν ἐποποιίας· ἐγνώριζον μὲν ὅτι οἱ ἀσθενεῖς αὐτῶν πόδες δὲν εἶχον τὴν δύναμιν νὰ ἀναβῶσιν εἰς τοῦ ὄρους τὴν κορυφὴν· δὲν ἐδίστασαν ὁμοῦς νὰ βαδίσωσι καὶ παρὰ τὰς ὑπωρείας, οὐδ' ἐθεώρησαν τολμηρὸν τὸ νὰ ἀναβλέψωσι πρὸς ἐκείνους τοὺς ὁποίους ἐλάτρευε καὶ ἐπεθύμει νὰ μιμηθῇ ἡ ἐθερμος αὐτῶν καρδίαι.

Ἐάν λοιπὸν ἐξετάζοντες, ὡς εἶναι δίκαιον, τὴν συγγραφὴν τοῦ Κ. Α. Σούτσου διὰ τῆς βασιάνου τῶν δυο τούτων ἀρχῶν, ἀποβλέψωμεν συγχρόνως εἰς τὴν κυρίαν πρόθεσιν τοῦ συγγραφεύς, τὴν ἀπαθανάτισιν τῶν ἠρωϊκῶν πράξεων τῆς Ἑλλάδος, εἰάν ἀκολουθῶς συνδυάσωμεν ταῦτα μετὰ τῶν καλλονῶν τὰς ὁποίας περιέχει ἀναντιρρόπως τὸ ποίημα, ἡ κρίσις ἡμῶν θέλει ἀποθῆ ἐπιεικεστέρα, καὶ θελουσι ἴσως συγκαταβῆ καὶ οἱ δυσμελιχτότεροι τῶν ἐπικριτῶν, εἰς τὸ νὰ θεωρήσωσιν αὐτὸ ὡς ἐν τῶν πρώτων συγγραμμάτων ἅτινα θελουσι συντρέξει εἰς τὸ νὰ πλασθῇ ἡ νεωτέρα φιλολογία τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Κ. Σούτσος λέγει μόνος ἐν τῷ προοίμιῳ αὐτοῦ διὰ τί ἠκολούθησεν ἄλλους καιónας ὡς πρὸς τὴν ἐνότητα τοῦ ποιήματος, καὶ μέτρον ἀρμόζον μᾶλλον εἰς ποίησιν λυρικήν. Χωρὶς νὰ ἐξετάσωμεν πρὸ τῆς ἐκδόσεως καὶ τῶν λοιπῶν ὀκτὼ ἄσμάτων, εἰάν εἶδοντε νὰ καινοτομήσῃ, ἢ ἐν καινοτομῶν ἐπέτυχε κατὰ πάντα, ἃς ὁμολογήσωμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος ὅτι ἡ Τουρκομάχος Ἑλλάς εἶναι ἀξία λόγου διὰ τε τὸ ἰδιόρρυθμον καὶ ὅλως Ἑλληνικὸν τῆς ὑποθέσεως καὶ τῆς συντάξεως, διὰ τὸ πελλάκις δραματικὸν τῆς διηγήσεως καὶ τῶν σκηνῶν, διὰ τὸ ἐντεχνον καὶ ἀρελές συγχρόνως τῆς συναμολογίας τῶν ποιητικῶν φράσεων, καὶ ἐπὶ τέλους διὰ τὴν καλλιέπειαν, τὴν τε ἀρμονίαν καὶ τὴν κομψότητα τοῦ ὄρους.